

Čuákankiäsu, Tiänu čácádâhkuávlust

Laahâ tulveriiskâi haaldâšmist

Laahâ tulveriiskâi haaldâšmist (620/2010) já toos lohtâsejee asâttâs (659/2010) poođijn vuáimán keessiv 2010. Laavâ uáivilin lii kepidiđ tulveriiskâid, estiđ já kepidiđ tuulvijn šaddee vaahâglijd čuávumušâid sehe ovdediđ varriidâttâm tulviđ. Laavâ uáivilin lii meid heiviittiđ oohân tulveriiskâi haldâšem já čácádâhkuávlust eres hoittám vâldimáin huámmášumán čácivaarij pištee kevttim sehe suojâlem táarbuid.

Tulveriiskâi haldâšem vuávuámân kuleh tulveriiskâi algâlâš áruštállâm merhâšittee tulveriskâkuávlust tubdâstem várás, tulvekáártái ráhtim merhâšittee tulveriskâkuávlust várás já čácádâhkuávlustáhtásij tulveriiskâi haldâšemvuávuámij ráhtim. Tulveriiskâi algâlii áruštállâm ohtâvuodâst IPI-kuávdâh láá áruštállâm Suomâ tulveriiskâid iivij 2011 já 2018. Eidu tääl lii joođoost tulveriskâkuávlust uđđâsist áruštállâm. Laapi kuávlust merhâšittee tulveriskâkuávlust láá nomâttum ive 2011 Ruávinjaargâ kaavpug, Kittâl markkân, Kiemâjäävri kuávdâš, Avveel čuákkipäikki já Tuárnus kaavpug já ive 2018 toi lasseen Kiemâ kaavpug.

Guovlu, gos dulveriskaid álgoárvoštallama vuodul gávnnavuovo vejolaš mearkkašahti dulveriska dahje gos dakkáraš riska lea vuorddehahti, nammaduvvo mearkkašahti dulveriskaguovlun (láhka dulveriskaid hálddašeamis, 8 §). Dulveriska mearkkašahtivuodâ árvvoštaldettiin váldojuvvojit vuhtii guovlluid ja báikkálašdilit, dulvi vuordda sihke čuovvovaš vejolaš dulvevaháगत almmolaš dásis:

- 1) Vahátlaš čuovvumuš olbmuid dearvvasvuhtii dahje dorvolašvuhtii
- 2) Vealtameahtun bálvalusa, dego čáhcefuolahusa, energijafuolahusa, diehtojoholaga, geaidnojohtolaga dahje eará sullasaš doaimma guhkesáigásaš gaskkalduvvan
- 3) Dakkár ekonomalaš doaimma guhkesáigásaš dahje viiddes vaháguvvan, mii dorvvasta dehálaš doaimmaid
- 4) Bistevaš dahje viiddes vahátlaš čuovvumuš birrasii
- 5) Kulturárbbi vaháguvvan nu ahte dan ii sáhte divvut.

Oovdeb áruštállâm maŋa tábáhtum nubástusah

Tiänu čácádâhkuávlust iä lah tiettum vahâgijđ tovâttâm tulveh iäge čácádâhkuávlust lah tábáhtum tulveriskâid vaiguttejee eennâmkevttim nubástusah ive 2018 peividum áruštállâm maŋa.

Tiäduh čácádâhkuávlust

Suomâst Tiänu lii uási Tiänu-Njiävđâm-Paččvei časijhoittámkuávlust já Taažâst uási Finnmark časijhoittámkuávlust. Suomâ kuávlust juáhás iänááš Učjuuvâ já pelduvváid meid Aanaar kieldâ kuávlust. Taažâst kuávlust sajaduvâ Kuovdâkiäinu, Kárâšjuuvâ já Tiänu kieldâi kuávlust. Juuhâ hämmee oovtâst kierâjuvâinis Aanaarjuuvâin 288 km kukkosii uási Suomâ já Taažâ koskâsii ráäji. Čácádâh kolgâ mäddin tavas, já eidusâš Tiänu álgâ Suomâbeln Aanaarjuuvâ já Kárâšjuuvâ ovtâstumsaajeest Kärigâsnjaargâ siijđâ vuoluubeln. Juuhâ luáštâ Tiänuvuonân já majemuid 50 km tot kolgâ Taažâbeln. Tiänu čácádâhkuávlust lii ubâ vijđoduvâs peeleeest 16 386 km², mast 31 % lii Suomâst já 69 % Taažâst já ton jávrâlâšvuotâprooseent lii vyeligâs (3,1 %).

Tiänu čácádâhkuávlust láá Tiänu lasseen ohtsis 51 juuhâd, moi kulgâmkuávlust vijđodâh lii pajjeel 100 km². Pajjeel 50 hehtaar stuárusiih jäävrih láá ohtsis 181. Čácádâhkuávlust láá kiävtust vittâ čáčialoduv já kuttâ kulgâm mittedejeje áiccusajattuv. Stuáráamus aiccum kulgâm Onnelsavonist lii 2099 m³/s (koskâkulgâm 137 m³/s) iveest 1968. Alemus aiccum čáčialodâh N₂₀₀₀ + 68,28 m (koskâčáčialodâh N₂₀₀₀ + 64,27m) lii oppeet Onnelsavonist aiccum ive 1984. Tiänust láá tulveh ihásávt masa jyehe kiđđâ. Iänááš tuulviđ láá tovâttâm jienâpuáduh. Tuulvijn šaddeh harvii merhâšittee vahâgeh. Šonjâdâhnuvâstutkâmušâi miel lii áruštállum, et kiđđâtulveh kiäppâneh já muttojehe tolehubbon, sehe tálvi já čohčâtulveh muttojehe távâlubbon.

Tiänu čácádâhkuávlust suullân 90 % lii yvevdiennâm, huksejum kuávluh láá uáli uccáá. Čácádâhkuávlus Suomâpiäláá uásist ääsih suullân 1300 olmožid já Taažâpiäláá uásist suullân 5900 olmožid. Suomâpiäláá stuárráamus aassâmčuákkipäikki lii Ucjuvvá kirkkosijdá. Árvuštâleh, ete Ucjuvvá kieldâ, mii sajaduvá masa ollásávt Tiänu čácádâhkuávlun, aalmugmeeri kiäppân suullân 3 prosenttain ive 2027 loopâ räi. Iänááš čácádâhkuávlus Suomâpiäláá uásist kulá monnii Natura2000-suojâlemkuávlun.

Ovdeláá tietum tulveh

Tiänust láá masa jyehe ive mottoomlágán tulve ko jienjah vyelgih. Tiänu suorrâ kulgâmijn ij kuittâg táválávt rakânâsah njuoská, tastko Tiänu lii kubdov já kolgá jienjâlis äävžist. Stuárráamus vahâgeh láá šoddâm šoldijd já luoddâpenkkáid, ko suorrâ kulgâmeh poreh eennâmaamnâs já jienjah kuárnuh luodâi oolâ. Stuárráamus aiccum kulgâm (3844 m³/s) Taažâbeln Puálmág áiccusajattuvâst lii tábâhtum ive 1920. Suomâbeln stuárráamus aiccum kulgâm (2735 m³/s) Vyelikivâvâst lii lamaš ive 1968. Puálmág kulgâm siämmáá ive lâi 3208 m³/s. Ive 1999 jienjâpuátu tovâttij tulve Ucjuvváálmán, mii tovâttij vahâgijid 13 táálust (olesvahâgeh ohtsis suullân 260 000 €). Meid ive 2000 njuoská motomijid rakânâsâid. Ive 2000 maŋa Tiänust iä lah tábâhtum tulveh, moh tovâtteh stuárrábijd vahâgijid.

Alemus tulve äigimuddo Onnelsavvoon áiccusajattuvâst lii koskámiäralávt 23.5 (iveh 1959-2017). Tolemus alemus tulve (29.4) lii lamaš ive 1990 já maŋemus (11.6) ive 1997.

Tulveriiskâi tubdâm

Tulveriiskâi algálii árvuštállâm tärhistem lii porgum tavlustuvâst 1 mainâšum kuávluid. Árvuštálmist lii ovdeláá kevtum ive 2011 árvuštállâm várás rahtum ubâ čácádâhkuávlus luávdee ruávis tulvekuávlus (nk. TURINA tulvekuávlus, mii västid suullân ohtii 1000 ivveest kiärdášuvvee tulve). Čácádâhkuávlust lii kuittâg tääl finnimnâál tärhib eennâmase alodâhmalli, já nuuvtpa árvuštállâm lii tärkilistum tavlustuvâst 1 mainâšum kuávluin alodâhmaali já kuávlus čäcitäsisajattuvâi aiccâmušâid iššeen kevtimáin. Njuárgám kuávlust lii kevtum tärhib tulvekártta, mondiet Njuárgám kuávlus árvuštállâm lii eenâb lyetittettee ko eres kuávluin. Čácádâhtulvij tovâtteh riiskah čácádâhkuávlust láá uáli uccáá, mutâ jienjâpuáduh sáttih tovâttid suorrâ-uv vahâgijid. Ovdeláá tietum jienjâpuáduh láá viggâm väldid huámmášumán árvuštálmijn kuávlulâš já páihâlâš tahhen.

Tabella 1. Čuákankiäsu Tiänu čácádâhkuávlus tubdâstum tulveriiskâin tarkkuumist fáarust leijee kuávluin ohtii 1000 ivveest kiärdášuvvee tuulvij ääigi vaahâgšlajättállâm miäldásávt. (árvuštállâmciäkkádâh: 0 = ij tubdâstum hemädäs, + = smaavâ hemädäs, ++ = koskákiärdásâš hemädäs, +++ = suorrâ hemädäs)

Kuávlus	Ásseeh	Vaigádávt evakuisemnáál čuosáttuvah	Lieggim já šledgâjyehim	Čäcihuo láttás	Jotolâhohtâv uodâh	Ohtsâs kode eres palvâlusah	Kulttuurârbi	Piirás	Ovdeláá tulveh	Kuávluiih já páiháliih tahheeh	Čácádâhráhtuseh
Akujoki	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0
Talvâdâs	alle 5	0	0	0	0	0	++	+	0	0	0
Kärigâsnjargâ	20	0	+	0	+	0	0	0	0	0	0
Maadâjâvri	10	0	0	0	+	0	++	0	+	0	0
Njuárgám	10	0	0	0	0	0	0	++	0	0	0
Njuorbenjârga	alle 5	0	+	0	+	0	+	0	0	0	0
Nuvvus	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0
Vuovdâkuoškâ-Pärši	10	0	+	0	+	0	+	+	0	0	0
Pajukoste	alle 5	0	0	0	+	0	++	0	+	+	0
Ucjuvvá	alle 5	0	0	+	0	0	+	0	+	+	0
Veeččâh	10	0	+	0	0	0	+	0	+	+	0

lävtuttäs merhâšittee tulveriskâkuávlun

Tiänu čácádâhkuávlun tulveriiskâi merhâšitteevuodâ árvuštâldijn láá valdum huámmášumán lovvoost kuttâ suogârdállum almolávt keejân tulveest šaddee vaahâgliih čuávumušah. Kuávlun puáhtá nabdeđ merhâšittee tulveriskâkuávlun, ko tot tiává tulvelaavâ 8 §:st uáivildum vaahâglii čuávumuš kriterijd (620/2010, 8 §, 1 já 2 moomeent). Merhâšittee tulveriskâkuávlun ráhtih tulvevaarâ- já tulveriskákáártáid sehe tulveriiskâi haldâšemvuávám

Eennâm- já meccituáluministeriö nabdem vâldikodálâš tulveriiskâi haldâšem koordinistemjuávkku lii linjim merhâšittee tulveriskâkuávlun kriterijd muštottemčallust 22.12.2010. Toh láá ei:

- eenâb ko 500–1000 fastâ ässed härvinâš tulve luávdim aassâmkuávlust,
- maangah tiervâsvuotâhuolâttâsrakânâsah teikâ huolâttâslájádâsrakânâsah, main láá maangah pisovááh senjâsajeh sehe paarnij peivikiäjuh härvinâš tulve luávdim kuávlust,
- kuávlun tááhust merhâšittee ässeemere palvâlejee čäcivâldimsaje härvinâš tulve luávdim kuávlust,
- pasâttâščäciputestemrakânâs tooimâ hemâdem vuovijn, mii uhked tiervâsvuodâ,
- merhâšittee vyeimilájádâs teikâ maangah šleđgâsajattuvah härvinâš tulve luávdim kuávlust,
- maangah mađijeh, luodah, ryevdirádeuásih teikâ čäcijotolâhkiäinuh potkâneh härvinâš tulve ääigi.

Laapi iälâttâs-, jotolâh- já pirâskuávdâš ij iävtut Tiänu čácádâhkuávlust tulveriskâlaavâ (620/2010) 8§ miäldâsijd merhâšittee tulveriskâkuávluid.

Tiänu čácádâhkuávlust láá tubdâstum monnii verd riskâčuosâttuvah, mut oovtâgin tarkkumkuávlust vátámušah merhâšittee tulveriskâkuávlun noomâtmân iä tievâ. Árvuštállâm miel čácádâhkuávlutásásâš tulveriiskâi haldâšemvuávám ij lah Tiänu čácádâhkuávlust kuástádâspehtilis vyehi tulveriiskâi keeppidmist. Čácádâhkuávlun tulveriiskâi haldâšem tááhust lii kuástádâspehtilub suoijid ovtâskâs čuosâttuvâid páihálij tulvesuojâlemtoimâiguin já eres kuávlun puáhtá toohâđ kuávlukuáhtásii čácádâhtulveriiskâi haldâšem palvâlejee vuávám.